

Nemzet és média
(átmenet a 21. századba, Mo-on)

file: MZETES.doc
MZETESA.doc

.....
* Csorba József * Tel/fax: 387-5924 * E-mail: csj@ifti.hu *

hozzászólás a „Nemzet és média” konferencia előadásaihoz

Bevezetés: Avagy miért nem sikerül konszolidálni a média és a társadalom viszonyát mo-on?!

Három döntő feltétel hiányában nem lehetett másként. Egyrészt azért, mert a rendszerváltoztatáskor mo-on egy - helyenként szélsőségesen - liberális értelmiségi csoport akarata érvényesült az információjog, különösképpen a médiajog területén (jóllehet a rendszerváltoztató politikai erők mindegyike tisztában volt a média jelentőségével).

Másrészt a magyar állam (és társadalom) általános eladósodottsága, a termelési kibocsátás és érték alacsony szintje miatt kórosan forráshiányos központi költségvetés állt rendelkezésre a rendszerváltoztatás után, amiből következően az infrastruktúra-rendszerek (benne az információs infrastruktúra és tájékoztatási intézményrendszer, mint az állami közületi közszolgálati) média krónikus forráshiánya, részleges és tartós működésképtelenségek álltak elő.

Harmadrészt meghatározó volt mo-on, hogy az információtudomány - mint új rendszerszemléletű, kritikai tudomány - nem rendelkezett/rendelkezik megfelelő tudományos (akadémiai) jelentőséggel. Az információtudomány szerint minden államnak (politikai rendszerének demokratizmusa, gazdaságának ereje, ill. a társadalom információérzékenységének megfelelően) sajátos információs modellje és makrokommunikációs szerkezete van, amelyben a médiarendszer is sajátos formákat ölt.

Ebben az érvrendszerben a magyar média a gazdaság lehetőségeitől és a politikai rendszer fejlettségétől messze elszakadva, a sokkal fejlettebb és gazdagabb országokra jellemző formákat követ. Minden összevéve az a sajátos helyzet állt elő mo-on, hogy miközben makrokommunikációs válság van, a tájékoztatási intézményrendszer és tájékoztatási szerepek (mint az állami közületi közszolgálati funkciók) gyakorlásának számos akadálya van, aközben a médiagazdaság virágzik.

Az állam információs modellje és makrokommunikációs szerkezete

A mai magyar médiarendszer 1987-2000 között egy olyan államban és társadalomban futotta be fejlődését, amelyeket egy félállami információ- és médiajog jellemez, s az állam tartós makrokommunikációs válsága (ami elsősorban jogi és adminisztratív hiányosságokat jelent) kíséri. Az állami közületi közszolgálati funkciók leépülése különösen a tájékoztatási intézményrendszerben szembetűnő. Az állami (tájékoztatási) kompetenciák újrafogalmazása elmaradt, vagyis az információs szabadságot és a tájékozódáshoz való jogot korlátozó kommunista - magyar államszocialista modellből a közszolgálati elhanyagoló, legvadabb kapitalista modellbe történő átmenet ment végbe, s az írott vagy íratlan információs alap(keret) törvény kánonjai (a kötelező adatszolgáltatás, a közzétételi kötelezettség, ill. a hitelesség) nem érvényesültek. Ennek következtében a tájékoztatásban a hiteles közszolgálati forma megrendült, amihez képest a gazdasági vagy szervezeti gondok már másodlagossá váltak.

A média átalakulásának elmaradása az átmenetben

Az objektív tájékoztatás kritériumait tekintve a normális alaphelyzet az, hogy a kormány s a hozzá közel álló körök - ezek általában olyan hatalmi csoportok, amelyek kisebb-nagyobb mértékben azonosulnak a kormány politikájával, a kormány pedig bizonyos mértékig megjeleníti politikájában ezeknek a csoportoknak az érdekeit - és a média - amelyik mindig kritikai beállítottságú, közönséges esetben is elfogadható módon a baloldali értékek talaján áll s mint ilyen a világon mindenütt kormányellenes - létrehoz egy olyan viszonylagos egyensúlyi állapotot, amelyben egyfelől a kormány torzítás nélkül megjelenítheti törekvéseit, közzé tudja tenni programját, másfelől a kormányzati köröktől eltérő értékeket valló, érdekeket szolgáló vélemények is megjelenhetnek, s ezek együtt saját interpretációjukban, saját érdekeik szempontjából mutatják be a mindennapi történéseket.

A normális alaphelyzet megteremtéséhez azonban a tájékoztatási intézményrendszer és a tájékoztatási szerepek működtetésében egy nemzeti információ- és tájékoztatáspolitikai szellemében konszenzusra kellett volna jutni. Miben kellett volna a rendszerváltoztató pártoknak egyezsége jutni? Egyrészt az információ- és médiajog korszerűsítésében, ami az adatszolgáltatási kötelezettség, a kötelező közzététel, a hitelesség, ill. a nyilvánosság és információszabadság jogi garanciáit jelentette volna. Másrészt egy nemzeti információpolitika elfogadásában, amelynek alapján az információjogi és adminisztratív szabályozás garanciáival minősített, hiteles információkibocsátók (források és intézmények) megbízható adatokkal szolgálnak. A rendszerváltozásban ezek az alapok bizonytalanná váltak, ill. részben hiányoztak, s ebben a helyzetben egy olyan társadalmi modell jött létre, amelyben az információkibocsátók, információs tényezők száma sokszorosára növekedett, a tájékoztatás hitelessége és a társadalmi nyilvánosság pedig megrendült. Ilyen feltételek között azzal, hogy a média a legfejlettebb demokráciák normái alapján kezdett működni, már önmagában irritálta az átalakulással küszködő kormányzó erőket, de tovább mérgesítette a helyzetet, hogy a társadalmi nyilvánosság objektív adottságai (pl. a tájékoztatás társadalmi tükör szerepe gyakorlásának) hiányában a média olyan közvélemény-formáló értelmiségi csoportok szócsövévé vált, akik - egyrészt - a szokásos kritikai ellenzéki szerepek gyakorlásában, másrészt a korábbi rendszer kiváltságosaiként ellenérdekeltek voltak a rendszerváltozásban, harmadrészt a kevésbé piacosiható diplomák és foglalkozások birtokosaiként minden változással szemben ellenérdekelte csoportok voltak.

Vagyis három ellenzéki is adódott a rendszerváltoztató politikai erőnek, amelyek mindegyike sokkal jobb kapcsolatokkal rendelkezett a média irányában, mint amelyet az új kormányzó erő remélhetett. Remélhettek, de reményeik nem válhattak valóra, mert az új kapitalizmusban a mindenkor új hatalomnak tájékoztatási fórumokat nyújtó - a kormányhoz közel álló - érdekcsoportokat szerves fejlődés hiányában az új kormánynak magának kellett volna létrehoznia, valamint nemzeti és kormányzati információpolitika, tájékoztatáspolitikai segítségével, egy új információ- és médiajogra épülő törvényességgel és adminisztrációs nyomással kellett volna a tájékoztatás egyensúlyi helyzetét megteremteni, de ezt a kormányra kerülő erő elmulasztották.

A média és a nemzet a rendszerváltozás után

Szorosan véve a címben foglaltakat, a nemzet és média viszony egészséges tartalmakkal feltöltése kiegyensúlyozottságot igényel. E viszonyt egy példával legjobban reprezentálni talán a napi híradózással lehet, ami a magyar elektronikus média egyik neuralgikus szerepformája, és a tájékoztatási szerepek (a bevezető, a követő, ill. a társadalmi tükör szerep) működtetésének minden problémája megjelenik benne.

Ma híradót a szó klasszikus értelmében csak a Duna TV sugároz. Az MTV által folytatott folyamatos kísérletezés (kényszerű átalakulások) csak ártottak a híradózás típusú tájékoztatási szerep gyakorlásának. Márpedig arról, hogy mi folyik az országban, vagy pl. melyek a legfontosabb nemzeti tartalmak, a napi híradóból tudhatunk. Az állami közületi közszolgálati funkciók elsorvadásával a kereskedelmi televíziók napi hírpercesei - bűnügyi és szerencsétlenség gyűjtemények a reklámterítés közé ékelve - nem a nemzet, ország, állam, vagy társadalom napi történéseiről szólnak, vagyis nem láthatjuk meg magunkat benne, csak akkor, ha baleset áldozata leszünk, vagy megölünk valakit. De a duális médiarendszer és -piac kialakulása után nem is a kereskedelmi médián kell számonkérni a nemzeti tartalmakat. Csak az állami közületi közszolgálati média esetében lehet és kell szakmai, politikai, laikus stb. szervezeteknek folyamatosan követni, értékelni, reagálni a kiegyensúlyozottságot sértő megnyilvánulásokat (amikor pl. többek között a kisebbségek pozitív diszkriminációja címen folyamatosan sértegetik, esetenként megalázzák a többséget). Mielőbb dönteni kell a közszolgálati média sorsáról, mert az EU-integrációból következő változások (az EU közösségi konzervatív médiajogi és adminisztratív szabályozás) mellett a 21. század változásai, az információs társadalom paradigma is új médiaszerepről szólnak, mint ahogy az állami szerepek újrafogalmazásával a nemzet és a média viszonya is változik.

Csorba József

Melléklet 2 táblázat